

PIRJO
TUOMINEN
Villit vedet

TAMMI

PIRJO
TUOMINEN

Villit vedet

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ

tammi

75 VUOTTA

HELSINKI

Pirjo Tuomisen romaanit

- Tulen väri punainen, 2017
Hiljaiset huvimajat, 2016
Toinen silmä päivä, toinen yö (Mailis Sarka -sarja), 2014
Muistatko Marjatan? (Mailis Sarka -sarja), 2013
Silkkipunos (Mailis Sarka -sarja), 2012
Tuonelan joutsen (Mailis Sarka -sarja), 2011
Perintömaat, 2010
Naistenvälsi, 2009
Kotiopettaja, 2008
Maan nälkä (Satakunta-sarja), 2007
Alakuloinen romanssi, 2006
Linnat, 2005
Vihreät oksat, 2004
Kultavainiot (Satakunta-sarja), 2003
Sillat yli joen (Satakunta-sarja), 2002
Itkevät syvät vedet (Satakunta-sarja), 2001
Mies metsätieltä, 2000
Täydellinen nainen, 2000
Kaarina Hannuntytär, 1999
Tulen pojat, veden tyttäret (Kokemäki-sarja), 1998
Kuningasväylä (Kokemäki-sarja), 1997
Suuren joen maa (Kokemäki-sarja), 1996
Hakaniemen kaunis Helene, 1995
Huvila Aurinkorannikolla, 1994
Ylpeät purjeet (Alaska-sarja), 1993
Villit vedet (Alaska-sarja), 1992
Hovikosken valtiatar (Suuriruhtinaanmaa-sarja), 1991
Ruukinkartanon rouva (Suuriruhtinaanmaa-sarja), 1990
Kenraalitar (Suuriruhtinaanmaa-sarja), 1989
Edustusrouva, 1987
Herrasmies, 1987
Jälkeemme kukkiva maa, 1986
Puoliherran huone, 1986
Nukkeleikki, 1985
Puhtaana käteen, 1984
Keskeneräinen elämä, 1983
Sinun vuorosi tulee, 1983
Myrttiseppeleet, 1982
Arvoisa rouva Marie, 1981
Tuuliajolla, 1980
Sinisilmä, 1979
Mariaana, Vantaan tytär, 1978

Ilmestynyt ensimmäisen kerran vuonna 1992.

© Pirjo Tuominen ja Kustannusosakeyhtiö Tammi 2018

ISBN 978-952-04-0061-3

Painettu EU:ssa

ALYESKA, SUURI MAA

Suureksi Maaksi kutsuivat aleutit Pohjois-Amerikan luoteisinta osaa, valtavan kokoista niemimaata Alaskaa.

Koskaan ei suomalainen mies ole kantanut vastuuta suuremmasta osasta maapalloa kuin Alaskan suomalaiset kuvernöörit Adolf Etholén ja Hampus Furuohjelm 1800-luvun alkupuoliskolla. Venäjän valta ulottui ympäri Tyynenmeren Kaliforniasta Alaskan Sitkaan ja Siperian pitkälle itärannikolle, ja sitä kaikkea hallitsi Sitkan kuvernööri.

Suomalaisia samoin kuin balttilaisia meriupseereja arvostettiin Pietarissa. Heidän luotettavuuttaan, uskollisuuttaan ja organisatorisia kykyjään tarvittiin purjelaivojen ajan merillä ja tuntemattomilla, villeillä rannikoilla. Suomalaista osaamista vietiin jo silloin Alaskaan, ja se näkyi siellä vieläkin. Tosin niin suomalaiset kuin baltit tunnetaan Sitkan museoissa venäläisinä, ja venäläisittäin heidän nimensäkin kirjoitetaan.

Brasilian Penedon suomalaiset asukkaat kutsuivat minut luokseen 1985 toiveinaan saada kirja kylän historiasta. Näin syntyi *Jälkeemme kukkiva maa*, joka kertoo 1900-luvun alun suomalaisista Brasiliassa luomassa ihanneyhteisöä. Kiinnostukseni maailmalle ennakkoluulottomasti matkanneita suomalaisia kohtaan heräsi, ja kun luin Annie Furuohjelman lapsuudenmuistelmat Alaskan Sitkasta, aloin vähitellen koota tuohon kaukaiseen paikkaan ja aikaan liittyvää aineistoa.

Tuskin osasin silloin tosissani haaveilla matkustavani vielä sinne, olivathan suomalaiset lähteneet sieltä jo 1867 Venäjän myytyä selvää rahaa vastaan Alaskan Yhdysvalloille. Kukaan ei siellä odottaisi minua, kuten Penedossa oli tapahtunut.

Matkani kuitenkin toteutui vuonna 1992 kevättalvella. Lensin Kööpenhaminan kautta Seattleen ja nousin siellä Alaskaan lähtevään koneeseen. Tunnelma oli alusta saakka reipas ja hilpeä. Kone täyttyi Rotševista parrakkaista miehistä, ja myöhemmin löysin komean nelivärijulkaisun *Alaska Men*, joka esitteli näitä komistuksia kirjeenvaihtovereita etsiville naisille. Ei ollut vaikea havaita, miten Alaska asukkaineen muistutti Suomen Lappia.

Jo paljon ennen matkaa luin ja tutkin kaiken mahdollisen Alaskan historiaa ja sen suomalaisia käsittelevästä aineistosta kirjailijan vaatimattomilla voimavaroilla ja vielä vaatimattomammilla taloudellisilla keinoilla, ja tunsin hyvin kaikki tulevien kirjojeni tapahtumat jo matkalle lähtiessäni. Tarkoitukseni oli katsella, maistella ja haistella tulevia tapahtumapaikkoja, koska ilman henkilökohtaisia havaintoja romaaneja ei synny.

Se mitä oli edessä ylitti toiveeni. Fairbanksissa asetuin asumaan yliopiston campukselle pohjoismaiseen taitelijatalo Nordic Houseen – suomalaistyylinen hirsitalo – ja sain seurakseni pääasiassa tanskalaisia taiteilijoita ja tiedemiehiä. College of Liberal Arts, University of Alaska Fairbanksin Venäjän Amerikan osaston johtaja professori Richard A. Pierce oli juuri lähdössä kevätlomalle Kaliforniaan, mutta hän antoi minulle mahdollisuuden tutkia arkistojaan. Siellä avautui kirjeiden, muistiinpanojen ja kuvien maailma 1800-luvun ajoilta. Se oli suurelta osaltaan ruotsinkielistä, sen ajan Suomen sivistyneistön kieltä. Myöhemmin saatoin auttaa professori Piercea sen käännöspulmissa.

Professori Pierce tunsi Suomen, ja tulevina kesinä hän saapui useasti vaimonsa kanssa Suomeen, jossa löytyy Alaskan suomalaisten kuvernöörien ansiosta kenties maailman parhaat Alaskan intiaanien ja aleuttien etnologiset kokoelmat. Tällöin tapasimme ja matkustelimme yhdessä kirjojeni henkilöiden kotiseuduilla.

Alaska on suuri, Euroopan mittaluokkaa, teitä on vähän, ja matkat taitetaan lentäen. Minun matkani suuntautui kirjojeni varsinaiselle tapahtumapaikalle Alaskan ”pannunkahvan” Sitkaan. Maisemat lumosivat minut täysin. Eteen avautui yksi maailman komeimmista maisemista jäätiköineen, saaristoineen, vuorineen ja sammuneine tulivuorineen. Valkopäämerikotkat aloittivat aamuisin leijuntansa vuorilta saalista etsiessään, joet vilisivät kaloja, lentokoneesta saatoin nähdä mustavalkoisen miekkavalaan sukkeltelevan vuonon aalloilla. Metsissä kohosivat jättiläismäiset puut korkeuksiin, kasvullisuus oli trooppisen runsasta, ja kesäaikaan saapuisivat kolibrit näihin pohjoisiin sademetsiin, pyyhkiöhän rannikkoa lämmin merivirta.

Sitkassa oli vielä nähtävissä merkkejä suomalaisten ajasta, kukkula jolla kuvernöörin asunto oli seissyt, ja hautausmaa, jonne kirjani henkilöitä oli haudattu.

Villien vesien ja Ylpeiden purjeiden henkilöistä pääosa on todella eläneitä ihmisiä, ja olen pyrkinyt seuraamaan heidän kohtaloitaan arvostaen ja ymmärtäen parhaani mukaan ajan tapoja ja sielunmaisemaa. Osa henkilöistä on fiktiivisiä, mutta heillekin olen etsinyt arkistoista todelliset esikuvat.

Henkilöitä on runsaasti, niin tapahtumiakin. Kirjailijan kynänjälki pystyy vain kevyesti koskettamaan noita uskomattomia aikoja liki kaksisataa vuotta sitten.

Hyvää matkaa Alaskaan!

Pirjo Tuominen

KIRJAN HENKILÖITÄ

Mukana laivamatkalla

Etholén, Arvid **Adolf** (Adolf Karlovitš Etolin) s. 1799
Venäjän Amerikan kenraalikuvernööri v. 1840–45

Etholén, **Margaretha** o.s. Sundvall, s. 1814, ed. puoliso
vuodesta 1839

Bartram, **Johan** Joakim, s. 1809, luutnantti, kuvernöörin lähin
mies Sitkassa v. 1840–45

Bartram, **Margret** Charlotta o.s. Swartz, s. 1820, ed. puoliso

Swartz, Ulrika Wilhelmina eli **Minna**, s. 1822, ed. sisar

Cygnaeus, **Uno**, s. 1810, filosofian kandidaatti, Sitkan
luterilainen pastori

Sahlberg, Reinhold **Ferdinand**, s. 1811, luonnontieteilijä,
lääkäri

Öhman, **Anna** Margaretha, Etholénien taloudenhoitajatar

Öhman, **Elise**, s. 1825, ed. tytär

Henriikka, Etholénien sisäpalvelijatar

Leena, Bartramien sisäpalvelijatar

Enberg, Etholénien miespalvelija

Johannes, Etholénien kasvatti ja palveluspoika

Romanowski, venäläinen lääkäri

Vosnoisenski, E. G., Pietarin tiedeakatemian preparaattori

Rosenberg, G., Helsingin museon vahtimestari,
preparaattori

Kadnikov, **Nikolai**, Nikolai-laivan päällikkö, luutnantti

Opman, **Katarina**, palvelustyttö, myöhemmin opettaja,
Helena ja Mihail Dorojevin tytär

Josafata-muori, Katarinan isomummo

Uusia tuttaviasitkassa

Höppner, **Andre**, kirjanpitäjä, orkesterinjohtaja

Klinckowström, **Martin**, s. 1818, kauppakomppanian
laivapäällikkö

Moore, **Jim**, amerikkalainen insinööri

Til, **Andrei**, kuvernöörin yksityissihteeri

Frankenhauser, **Aleksander**, s. 1812, lääkäri

Gavrilov, **Aleksandr**, s. 1818, aliluutnantti

Barton, **Thomas**, valaanpyynnin asiantuntija, vaimo **Muza**

Lindeberg, **Johan**, kauppakomppanian purjehtija, vaimo
Elena

Veniaminov, **Ivan**, s. 1797, arkkimadriitta **Innokentii**,
ortodoksinen piispa

Simpson, **George**, Sir, Hudson's Bay Companyn johtaja,
kuvernööri

Rotšev, **Aleksandr**, Fort Rossin komendantti, puoliso
Prinsessa Elena

Kawuŕgas, tlingit- eli koloŕi-intiaani, komppanian työntekijä

Kinjee, ed. vaimo

Noow, ed. sisar

Muita Sitkan asukkaita

Venäläis-Amerikkalaisen Kauppakomppanian palkollisia perheineen Venäjältä, Suomesta, Baltiasta, Yhdysvalloista jne.

Tlingit-intiaaneja, joita venäläiset kutsuivat **koloŕeiksi**

Aleutteja (Aleuttien saarilta kotoisin olevaa eskimosukuista väestöä)

Kreoleja (tällä nimellä venäläiset kutsuivat kaikkia valkoisten ja alkuperäisväestön edustajien puoliverisiä jälkeläisiä)

Esinäytös Helsingissä jouluna 1838

Margaretha Hedvig Johanna Sundvall vietti 24-vuotisjuhliaan Helsingissä joulupäivänä 1838.

Margaretha oli joulunalusviikkoina herättänyt kohua pie-nessä uutuuttaan hohtavassa pääkaupungissa. Ihmisten päät kääntyivät kaikkialla minne pitkäkasvuisen, uljasryhtisen nei-don askeleet veivätkin.

Ei ollutkaan ihme, että kirkkokansa kohahti jouluaamun jumalanpalveluksessa, kun Margaretha astui temppeliin äitinsä, oululaisen laamanninlesken Margaretha Sundvallin, omaa sukuaan Gripenberg, seurassa. Kohina syveni, kun kahta näyttävää naista seurasi kookas univormuasainen mies, jonka sopusuhtaisia kasvoja koristivat hyvinhoidetut viikset.

– Katso, Molly tulee äitinsä kanssa, suhahti itseään älylli-senä kulttuurinharrastajana pitävä laiha neitonen vieressään seisovalle Sophie Langenskiöldille, joka myös lukeutui pää-kaupungin sinisukkiin.

Sophie vilkaisi olkansa yli ja kohtasi Margaretha-serkkunsa nopean ujon hymyn. Monet väittivät Margarethaa ylpeäksi. Sophie ajatteli, että näennäinen ylpeys puki hyvin tulevaa kuvernöörin rouvaa, mutta kun tunsu Mollyn, tiesi hänet ujoksi ja hiukan heikkonäköiseksi. Molly valitti aina, ettei hän nähnyt selkeästi vastaantulijoita kadun toiselta puolelta, ja oli siitä syystä turhaan saanut kopean maineen.

Mutta kaunotar Molly oli, sitä ei Sophie kieltänyt, ja epäi-lemättä hän vain komistuisi vuosien myötä. Niin kävi usein

tuolle pitkälle sorjalla naistyyppille, jonka siroa päätä joutsenkaula kannatteli.

– Katso, Sophie, amerikkalainen on mukana! laiha ystävä-tär kuiskutteli.

– Tietysti, Sophie sanoi hiukan ärtyneenä, – he ovat olleet salakihloissa jo niin kauan että kaikki tuntuvat tietävän sen. Mutta virallisesti he julkaisevat kihlauksen Adolfin syntymäpäivänä, kun hän täyttää neljäkymmentä tammikuun yhdeksäntenä.

– Molly siis todella matkustaa Venäjän Amerikkaan kuvernöörin rouvana?

– Olisi ihme, jollei niin kävisi, Sophie kuiskasi. Häntä harmitti puhua serkustaan, kun ihmiset kuuntelivat joka sanaa korvat höröllään.

Onneksi urut helähtivät soimaan ja ihmiset yhtyivät riemukkaaseen virteen. Sophie Langenskiöldin ei tarvinnut selvittää enempää serkkunsa yksityisasiota.

Silmäkulmastaan hän kuitenkin näki Margarethan istuvan posket punehuneina paikallaan sievässä turkiksin koristetussa viitassaan ja laulavan katse alas luotuna. Mutta neitosen katse haki tuon tuosta miesten puolelta Arvid Adolf Etholénin sivukuvaa. Sophie ei osannut sanoa, kuvastuiko Margarethan katseessa rakkaus vai hämmennys.

Neitosen mielentila oli tietenkin perin ymmärrettävä, sillä kaikki oli käynyt häkellyttävän nopeasti. Adolf Etholén oli viettänyt miltei koko nuoruutensa merillä ja Venäjän luoteis-amerikkalaisessa siirtokunnassa. Hän oli noussut nopeasti urallaan ja ollut viime vuosina siirtokunnan kuvernöörin varamies sekä Sitkan satamapäällikkö. Epäilemättä hänen parhaita suosittelijoitaan varsinaiseen kuvernöörin virkaan oli ollut paroni Ferdinand von Wrangel, tutkimusmatkailija ja entinen

Sitkan kuvernööri. Kun Etholén oli nyt palannut Suomeen, oli varmaankin jo ennen hänen lähtöään sovittu siitä, että hänestä leivottaisiin Venäjän Amerikan seuraava kuvernööri.

Se oli tietenkin arvonosoitus paitsi kapteeniksi korotetulle Etholénille, myös koko Suomen suuriruhtinaskunnalle ja tietenkin Helsingille, jonka kasvatti Etholén oli. Ja kun muistettiin, että amerikkalainen oli poikamies ja että Alaskaa hallitseva Venäläis-Amerikkalainen Kauppakomppania edellytti kuvernööreiltään aviosäätyä, kuhisikin kaupungissa oikea herkullinen juorujen muurahaispesä.

Heti Helsinkiin saapumisestaan lähtien Adolf Etholén huomasi olevansa seurapiirien suosikki. Hänen miespalvelijansa Enberg löysi aamuisin kirjelaatikkoa tyhjentäessään nipun kutsukirjeitä. Kaikki tuntuivat haluavan tulevan kuvernöörin illallisilleen, tanssiaisiansa tai naamiohuveihinsa.

Kuvaavaa oli, että moneen kutsuja syytävään perheeseen sattui kuulumaan naimaikäisiä tyttäriä. Tietenkin oli kutsujia, jotka halusivat yksinkertaisesti solmia kauppasuhteita maineikkaaseen Venäläis-Amerikkalaiseen Kauppakomppaniaan, mutta kuinka ollakaan: useimmiten silloinkin Adolf huomasi joutuvansa illallispöydässä istumaan jonkun viehkeän neitosen viereen.

Oli miten oli, joka tapauksessa Etholén tunsi itsensä lämpimästi tervetulleeksi kotikaupunkiinsa, joka aikaisemmin oli kiinnittänyt häneen niukasti huomiota. Meriupseeri ja kauppakomppanian purjehtija ehti vain viivähtää maissa, joten ihmisten kiihkeä ystävällisyys lämmitti mieltä.

Monet pettyivät laskelmissaan ja toiveissaan. Ei kestänyt kauaakaan, kun kaupungin juorusuut liittivät yhteen tulevan kuvernöörin ja Margaretha Sundvallin. Kiihkeiden sukuselvittelyiden jälkeen heidän todettiin olevan toisilleen kaukaista sukua, tosin väärän koivun kautta.

Margarethan, Mollyn, asiat tulivat tutuiksi kaikille. Hän oli syntynyt Oulussa, mutta viettänyt vuosia isänsä kuoleman jälkeen Tukholmassa sukulaistensa luona. Mainittiin mielihyvällä, että euroopankuulu ruotsalainen laulajatar Johanna von Schoultz oli Margarethan serkku.

Margarethan arveltiin kykenevän hoitamaan tuleva tehtävänsä kuvernöörin puolisona ja Venäjän Luoteis-Amerikan ensimmäisenä naisena kotimaalleen kunniaa tuottavalla tavalla. Pahansuovimmat taas väittivät Margarethan olevan ujo, ylpeä ja äitinsä tahdonvoiman lannistama.

Sophie tavoitti jälleen serkkunsa katseen ja hymyili rohkaisevasti. Neitosten silkkipukujen kahina havahdutti everstinna Hedvig Langenskiöldin ja tämän oli pakko silmätä ankarasti tyttäriään. Hoidettuaan äidinvollisuutensa Hedvig nyökkäsi sisarelleen laamanninleskelle. Hän oli ylpeä, joskin hie-man kateellinen sisarentyttärensä menestyksestä. Hänelläkin olisi ollut kaksi naitettavaa tytärtä. Mutta olisi ollut kovaa lähettää heidät maailman toiselle puolelle!

Laamanninleski istui lähenevästä erosta huolimatta tyynenä ja onnellisena kohisevan kirkkokansan keskellä tyttärensä vieressä. Hän oli tietenkin aina oivaltanut tämän ainutlaatuisen viehkeyden ja taipuisan luonteen. Margarethaa ei ollut vaikea kasvattaa hyväksi vaimoksi, ja koska Adolf-kulta täyttäisi jo neljäkymmentä ja oli urallaan huomattavan pitkällä, onnistuisi liitto varmasti.

Leski suunnitteli häitä kesäkuuksi, juhannuksen tienoille. Oli kovin paljon tehtävää, varusteltavaa pitkää ulkomailla oleskelua varten. Adolf-kulta toivoi matkustavansa morsiamensa kanssa elokuun lopulla tai syyskuun alussa. Ei ollut siis hetkeäkään hukattavissa. Laamanninleski ei huokaissut, sillä hän tiesi katseiden kohdistuvan itseensä. Ei, hän hymyili

kuten jokainen äiti hänen asemassaan olisi tehnyt, ja nyökkäili lempeästi tervehtiville tuttaville.

Joka tapauksessa Margarethalla oli enemmän aikaa kuin paroni von Wrangelin tulevalla puolisoilla oli ollut.

Kun Ferdinand von Wrangel oli nimitetty kuvernööriksi Sitkaan, komppania oli vaatinut myös häneltä astumista aviosäätyyn. Wrangel oli matkustanut kotiin Riikaan, mutta kuluttanut hukkaan asian hoitamiseen varatun ajan. Sitten jäähyväisvierailulla toukokuun kolmantena päivänä 1829, hän oli tavannut paroni Wilhelm von Rossillonin tyttären, yhdeksäntoistavuotiaan Elisabethin. Se oli molemminpuolista rakkautta ensi silmäyksellä. Häät vietettiin toukokuun viimeisenä päivänä, ja kahta viikkoa myöhemmin nuoripari oli matkalla Siperian läpi Ohotskiin matkustaakseen sieltä meritse Sitkaan.

Paronitar oli ensimmäinen eurooppalainen nainen Sitkassa. ”Hänestä tulette kuulemaan siellä paljon, ja vain pelkkää hyvää”, oli Margarethalle jo kerrottu useasti.

Adolf Etholén puolestaan tunsi ympärillään sähköisen ilmapiirin ja nautti siitä. Hän oli iloinen menestyksestään ja ihastunut silmätessään itseään miltei kuuttatoista vuotta nuorempaa morsiantaan.

Mutta hänen menestyksensä oli myös suomalaisten menestystä. Venäläis-Amerikkalainen Kauppakomppania suosi suomalaisia miehiä, eikä se ollut mikään ihme. Olivathan suomalaiset ikivanhaa merenkulkijakansaa ja ensiluokkaisia laivanrakentajia. Sekin alus, Nikolai 1, jolla Etholén tulisi purjehtimaan Sitkaan, oli turkulaista työtä. Etholén oli päättänyt käydä Turun puolessa puhumassa uusista hankinnoista ennen paluutaan Luoteis-Amerikkaan.

Hän yrittäisi myös houkutellessa siirtolaisiksi Sitkaan niin monta hyvää kirvesmiestä, aseseppää ja laivanrakentajaa

kuin suinkin mahdollista. Mikäli miehet saisivat vaimoväkeä mukaan, olisi se mainio asia, sillä kunnan työväkeä ei Sitkassa ollut helppoa löytää.

Lähimmät miehensäkin Adolf valitsisi kernaasti suomalaisista. Oli jo alustavasti sovittu luutnantti Johan Bartram astumisesta komppanian palvelukseen. Hiljaa mielessään Etholén kaavaili Bartramista peräti työnsä jatkajaa, jos hän osoittautuisi sen arvoiseksi. Oli kauppakomppanian etu ja perinne, että valtaapitävä kuvernööri kasvatti ja ehdotti seuraajansa.

No, oli katseltava, miten asiat lähtisivät luistamaan. Kun kihlaus olisi parin viikon päästä julkinen, Etholén matkustaisi Pietariin kauppakomppanian päämajaan ja aloittaisi vakavat valmistelutyöt.

Monen henkilön suunnitelmat tässä maassa muuttuisivat, ennen kuin Nikolai nostaisi purjeensa syyskesällä, sen Adolf Etholén tiesi varmasti.

Nikolai

Jouluyö oli kalmiston öistä mahtavin. Silloin nousivat kalmis-
maan asukkaat haudoistaan pitämään öisen palveluksen autiossa
kirkossa. Vasta aamulla, kun ristirahvas saapui varhaiseen joulu-
kirkkoon, katosi kalmanväki hiljaisiin asumuksiinsa. Joulun
aikaan kalmanväen nostatus antoi erityisen voiman loitsuille.

Katarina värisi kalmiston portilla. Oli kolikko pakkas-
huuruinen yö. Autio kirkonmäki sai hampaat louskumaan.
Maanperän Alma seisoi Katarinan rinnalla täristen kauhusta
ja kylmästä. Kalmisto oli kammon paikka jokaiselle, eikä vähi-
ten näin joulun aikaan.

Katarina oli todistajana. Vahvaverinen, säikkymätön
luonne tarvittiin, kun Josafata, poppa-akka, nostatti kalman-
väkeä hautuumaalla. Monestakaan ei ollut sellaiseen Joroi-
sissa, joten Katarina joutui Josafata-muorin perillisenä tähän
kammottuun tehtävään.

Maanperän Alma oli syyspöykällä ollessaan sairastunut
pahanpäiväisesti. Tauti ei ottanut talttuakseen, eikä lopulta
auttanut muu kuin kutsua Josafata-muori apuun. Katarina
oli lähtenyt Maanperän mökille Josafatan kanssa, yhdessä oli
soudettu hyisellä järvellä ja kuljettu vielä virstakaupalla syys-
iljanteisia polkuja ja pitkospuita.

Josafata oli arponut Alman vaivojen syytä pitkään. Ei tauti
hänestä tuntunut Jumalan taudilta, panentataudilta enemmin-
kin. Mutta oliko tauti maannenä, metsännenä, kalmannenä,
tuuliaisnenä vai veden vihoistako oli kyse?

– Saattaapa olla veden vihat, Josafata myönteli, kun Alma puhui pyykkimatkastaan, – mutta saattaa olla myös kalmannenä. Kolme on asiaa tehtävä: parannuskylvyssä käytävä ensin, sitten on lyylitettävä lampi jossa pesit pyykkiäsi ja vihdoin on käytävä kalman paikalla.

Kylpyyn päästiin samana iltana. Katarina ei mennyt mukaan, mutta lammen lyylitykseen hänen oli todistajana lähdeittävä.

Lampi oli syvällä metsässä korpikuusten katveessa. Sinne johti vaivainen polku. Lammen rannalla kallisteli ikäkulu sauna. Veden pintaa peitti jääriite, kun Katarina seurasi Josafataa ja Almaa pakkasyön jälkeisenä kirkkaana aamuna lammelle.

Josafata meni lammen rannalle, seisoi siinä hetken itseksseen mutisten.

– Tämä on lyylitetty paikka, Alma-raukka, pyhitetty haltiain lyylityspaikka. Ei tässä olisi saanut muuta kuin silmiään pestä, ei ikinä pyykille ruveta. Saitkos pyykkivettä kasvoillesi?

Alma myönsi väristen juuri niin käyneen

– Siitä sitten sait nuo veden vihat, Josafata huokasi. – Sinun on anottava haltijalta anteeksi. Tuopa Katarina tänne se verha!

Katarina otti nytyistä mukaan varatun verhan: lepän oksista kootun vastan, johon oli sidottu punaisia lankoja ja punaisia tilkunpaloja sekä jokunen raha.

– Veden päällä on lyylitettävä, muista se, Alma!

Josafata käski nyt Almaa kumartamaan kolmasti ja lausumaan lyylityssanat.

– Ja muistakin tästä lähtien, missä haltijat asuvat, Alma!

Oltiin ihan joulun alla, ja Josafata määräsi käynnin kalman paikalla siksi yöksi, jolloin loitsun voima oli ankarimmillaan. Kolmisin naiset hiipivät nukkuvan kylän läpi kirkonmäelle. Portilla Josafata oli kiertänyt kolmesti Katarinan ja Alman

poistaakseen näiden pelon ja suojatakseen heidät pahoilta voimilta.

Pimeys ympäröi kirkonmäen. Välillä pilkahti kelmeä kuunvalo ohikiitävien pilvien raosta. Tuuli kohisi kalmiston ikivanhoissa puissa, suuret kuuset humisivat urkujen lailla. Kirkon ikkunat välkähtivät kuunsäteiden sinkoutuessa niitä kohden saaden aikaan mielikuvan kirkon uumenissa syttyvistä ja sammuvista valoista.

Alma huohotti ja hikoili. Kalmisto oli kammon koti, ja Alma aavisteli salaperäisten voimien ympäröivän heidät. Hänen vitivalkeilla kasvoillaan välkkyi pelko noiden voimien kääntymisestä tuhoisiksi, mutta samalla hän uskoi vuorenlujasti Josafatan kykyyn kääntää voimat hänen avukseen.

Josafata lausui väkevästi kalman tervehdyssanat ja katosi pilkkopimeään kalmistoon. Alkoi kuulua ryskettä ja pauketta: muori siellä kiersi hautoja, kolisteli ristejä kalmot herättääkseen ja loitsi jykevällä äänellä. Alma ja Katarina kuuntelivat hiirenhiljaa, käsissään mustat villaiset kalmankintaat. Tuuli nousi ärjyväksi, kuunvalo hyppi levottomasti hautakivillä. Kuusten varjoista nousi sipinää ja supinaa, kalmisto vavahteli, kalmanväki nousi.

– Nouse luontoni, hangenhaltija havaha! Josafatan ääni kirkui lähellä. Hän haki lisää voimaa ja mahtia saadakseen kalmanväen liikkeelle. Manaus alkoi matalana, nousi voimassa, kiihtyi karjunnaksi. Valot kiiluivat, varjot tanssivat, naiset portilla tuijottivat kauhuissaan synkkään kalmistoon.

Alman hiki virtasi ryöppyinä kasvoja pitkin, hengitys salpaantui kurkkuun, veri sulii, jäsenet nytkähtelivät.

Äkkiä Josafata seisoivat heidän edessään.

– Kumarra, Alma, kumarra, paha lähtee sinusta!

Alma kumarsi pyörtymäisillään kauhusta. Hän hervahti voimattomana Katarinaa vasten. Josafata sinkosi käskyjä.

- Kumartakaa kolmasti!
- Olkaa nyt oikein!
- Kääntykää selin!
- Menkää!
- Taakse ei saa katsoa!

Katarina ja Alma lähtivät miltei juosten. He kiisivät mäkeä alas. Almakin kiri hyvää vauhtia. Vasta kaukana he pysähtyivät.

- Alma, miten sinä voit?
- Minä – voin hyvin. Paha lähti. Se on ihme! Ihme!

Josafata-muori palasi vielä kalmistoon, rauhoitteli kalmanväen takaisin hautoihin, lyylitteli lahjoillaan, jätti punaisia lankoja ja tilkkuja haudoille. Puheli hiljaa, kuljeksi tutuilla paikoilla.

Vasta myöhään Josafata palasi Alman kotiin nukkumaan hitusen ennen torpalleen lähtöä. Alma nukkui rauhallisesti, hänen otsansa oli viileä. Veden vihat olivat kaikonneet, ja kalmanvihhat olivat poistuneet. Josafata nyökkäsi tyytyväisenä. Jälleen kerran hän oli tiennyt mistä hakea apua, ja saanut sen.

Katarina kuuli Josafatan paluun. Hän ei ollut saanut unta kapealla vieraalla vuoteella. Öinen mielenliikutus piti häntä hereillä. Katarina oli pienestä saakka elänyt oudoissa oloissa. Kohtalo oli ottanut hänet lemmikikseen: kuljettanut ja kei-
nuttanut oikkujensa mukaan. Olla sokean kohtalon lemmikki oli ankara osa: jumalatar leikki kuin kissa hiirellä, milloin helli parhaansa mukaan, milloin viskasi nurkkaan kuin kyllästyneenä leluunsa.

Josafata oli Katarinan isomummu, ikivanhaa savolaista sukujuurta. Niin kauas kuin muisti ylsi, tiedettiin esivanhempien asuneen Joroisissa. Pieneläjiä oli oltu, mutta perintönä siirtynyt taian ja loitsun mahti oli antanut arvovaltaa. Josafatan isä oli ollut kuuluisa poppa, tunnettu etäisissäkin pitäjissä. Häneltä Josafata oli taitonsa osin perinyt, osin oppinut.

Josafata oli synnyttänyt vain kaksi lasta, ja sitäkin seudun naiset kademielin pitivät noituutena. Mutta Josafatan lapset olivat tulleet isäänsä, arkipäiväiseen ja hiljaiseen Pentti Partaseen. Poika, vanhimmainen, oli ajat sitten kuollut. Hänet oli jo pitäjässä unohdettu. Tytär, Fanni, oli lähtenyt etelää kohti, ensin Savonlinnaan, sieltä Lappeenrantaan ja lopulta asettunut Viipuriin. Jonkinlaista majataloa Fanni oli pitänyt, mutta oli muutamaa vuotta aiemmin kuollut.

Fannin kuoleman jälkeen Joroisiin oli ilmestynyt Katarina. Nuoren hehkeävirtaisen neitosen tulo herätti huomiota: juorut kulkivat kylillä. Selitys oli tavallaan yksinkertainen: joku tiesi Katarinan olevan Fannin tyttärentytär, sama sukunimikin sillä oli kuin Fannilla: Opman. Opman oli se sotilas, jonka kanssa Fanni oli solminut Lappeenrannassa avioliiton.

Mutta miten tytöllä saattoi olla sama sukunimi kuin isoäidillään? Eikö Fannin tytär Helena ollutkaan saanut miestä, oliko Katarina peräti lehtolapsi? Se oli kutkuttava mahdollisuus, mutta katkesi siihen, että joku vuorenvarmasti väitti Helenan olleen Pietarissa naimisissa venäläisen kanssa.

Enempää ei Joroisissa pystytty saamaan selville ankarista yrityksistä huolimatta. Katarina oli ärsyttävän vaitelias, eikä kukaan uskaltanut esittää Josafatalle uteliaita kysymyksiä. Josafatan mahti tunnettiin. Ei ollut sitä loitsua tai taikaa, jota Josafata ei pitänyt hallussaan. Torpassaan se tiesi pitäjäläisten salaisimmatkin asiat. Meni Josafatan luo ken tahansa, etukäteen se tiesi tulijan ja asian. Sellaisen poppa-akan kanssa ei kukaan lähtenyt leikkisille.

Katarina oli saanut verenperinnön Josafatalta. Arkinen, käytännöllinen Fanni Opman oli synnyttänyt herkän, tunteikkaan Helenan. Kumpikaan heistä ei tuntenut omakseen Josafatan väkevää voimaa ja outoja mietteitä. Mutta nuo-

rimmaisessa polvessa, Katarinassa, oli yllättäen pulpahtanut pinnalle Josafatan tumma verevä elinvoima. Ennen kuin lapsi itsekään ymmärsi lahjakkuutensa harvinaisuuden, hän kykeni lukemaan toisen ihmisen mieltä. Katarina uskoi pitkään, että kaikki pystyivät samaan. Hän aisti ihmisten kasvojen naamion alta oikean karvan, hän uneksi unia joissa toisten salaisuudet paljastuivat. Mutta lapsesta se kaikki oli aivan luonnollista.

Helena Opman rakastui Viipurissa venäläiseen soturiin Mihail Dorojeviin. Avioliitto solmittiin, ja nuoripari muutti Vanhasta Suomesta Venäjälle. Katarina syntyi ja osoittautui varhain oppivaiseksi lapseksi. Isän suurin ilo oli opettaa pienokainen lukemaan. Hänet lähetettiin hienoon, kalliiseen kouluun Pietarissa, mikä yleensä oli vain parhaiden perheiden etuoikeus. Dorojevin suvussa ei ollut moitteen sijaan, mutta se oli köyhtynyt ja menettänyt vaikutusvaltansa. Katarinan isä osasi kuitenkin arvostaa hyvää kasvatusta, ja jollei keisari Aleksanteri olisi kuollut niin salamyhkäisissä olosuhteissa, olisi Katarinasta kehkeytynyt hienosti sivistynyt nainen, joka kenties olisi saanut työpaikan hovissa tai opettanut jossakin ylimysperheessä. Toisin kävi.

Mihail Dorojev sekaantui dekabristikapinaan, ja se merkitsi hänen sekä Helenan elämän tuhoutumista. Katarina lähetettiin Viipuriin Fanni-mummon luokse. Tämä otti tytön hellästi vastaan: olihan Fannin ainoa poika lähtenyt siirtolaiseksi kauas Venäjän Amerikkaan, ja ainoan tyttären kohtalo oli Fannille karvas kalkki nieltäväksi. Fannin luona Katarina sai toisenlaista oppia kuin Pietarissa: hieno tyttökoulu vaihtui viipurilaiseen opinahjoon, josta siitäkin Fanni pian otti Katarinan pois. Hänen apuaan tarvittiin majatalossa, eikä Fanni suurestikaan arvostanut joutavaa koulunpenkillä istuskelua. Fanni Opmanin majatalossa Katarina kävi elämänkoulua. Hän alkoi myös Fannin tahdosta käyttää tämän sukunimeä.

Kun Fanni-mummo halvaantui ja kuoli, oli Katarina jälleen kohtalon hypitettävänä. Osoittautui, että Fannin majatalo oli hänen viimeisinä vuosinaan pahasti velkaantunut. Perunkirjoituksessa pesä oli tyhjä. Katarinalla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin suunnata isomummonsä luo Savoon.

Josafatan luona alkoi uudenlainen koulu. Samalta seisomalta kun Katarina astui Josafatan torppaan, tämä tunnisti tyttärentyttärentyttäressään oman perimänsä. Siitä päivästä saakka Josafata oli opettanut Katarinaa.

Eletään vuotta 1893, kun parkkialus Nikolai irtautuu laiturista Helsingissä ja ottaa suunnan kohti suurta tuntematonta: Venäjän Amerikan pääkaupunkia Sitkaa. Laivaan on pestautunut myös Katarina Opman, seikkailunhaluinen nuori nainen, joka lähtee etsimään Alaskasta paitsi leveämpää leipää, myös viimeistä elossa olevaa sukulaistaan.

Merimatka on pitkä ja raskas ja laiva täynnä monenlaista kulkijaa aina pastori Uno Cygnaeuksesta raakalaismaisiin merimiehiin, joille tuottaa vaikeuksia pitää silmiään ja sormiaan erossa kauniista ja eloisasta Katarinasta. Mutta onneksi on luutnantti Kadnikov, laivan päällikkö, jonka kanssa Katarina viettäisi mielusti enemmänkin aikaa.

Pirjo Tuomisen kiehtova, historiallisiin tositapahtumiin pohjautuva romaani vie lukijansa Venäjän kuohuvaan meri-imperiumiin, jonka luonnonvaroista moni oli kiinnostunut ja joka merkitsi asukkailleen usein äkkirikkkautta tai äkkikuolemaa.

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-0061-3

Päälys: Mika Kettunen

Kannen kuvat: Shutterstock